

МИЛА ПАВЛОВИЋ
ДЕЈАН ШАБИЋ*

ПРАВЦИ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ СЈЕНИЦА

Апстракт: Природни и антропогени потенцијали, услови и ресурси, представљају основу развоја сваке општине па и сјеничке. На њеној територији је утицај природе посебно изражен јер се ради о специфичном простору, који се у литератури назива кровом Србије. Сурова клима, велике висине, специфична аутархична пољопривреда, богатство водом и слично, имају специфичну улогу у плановима регионалног развоја, просторном планирању и планирању путних коридора Србије и Црне Горе. Општина Сјеница има добро очувану природу што није праћено адекватним мерама заштите и планским документима.

Кључне речи: Сјеница, регионални развој, потенцијали, локална средина.

Abstract: The natural and anthropogenic potentials (conditions and resources) are represented development basis of each community as well as Sjenica. The influence of nature is particularly exposed here, because that is a specific landscape also known as a Serbia roof. Climate, high altitudes, specific old fashionable agriculture, richness in hydro potential and etc., have very unique part in development plans, spatial planning and planning of some infrastructure corridors on the Serbia and Montenegro territory. Sjenica has very well preserve natural conditions, although it is not followed with abdicative conservations measurements and planning documents.

Key words: Sjenica, regional development, potentials, local surrounding.

Увод

У циљу утврђивања праваца регионалног развоја потребно је дефинисати однос према географском простору општине Сјеница. На основу резултата научног пројекта „Антропогеографска проучавања у регији Рашка”, Географског факултета у Београду, који су објављени у монографији: „Антропогеографска проучавања у Сјеничком крају” могу се утврдити главни правци регионалног развоја општине Сјеница, који представљају основу за израду просторних и урбанистичких планова. С обзиром на чињеницу да до сада нису јасно дефинисани правци развоја општине Сјенице, указаћемо на активности и делатности, које могу да обезбеде стабилан демографски развој и остваре позитиван економски резултат (схема 1).

Први правац регионалног развоја општине Сјеница везан је за **инфраструктуру и комуникације**. Саобраћајни и комуникациони системи и управљање комуналним сервисима чине основу развоја општине јер могу да обезбеде ефикасније обављање свакодневних активности и делатности становништва и да утичу на смањивање емиграција становништва из руралног дела општине (Павловић, 2004).

Развој саобраћајних система и саобраћаја на територији ове општине треба да буде заснован на *модернизацији локалних, регионалних и магистралних путева и*

---

* Др Мила Павловић, редовни професор, Географски факултет, Студентски трг 3/3, Београд.
Др Дејан Шабих, доцент, Географски факултет, Студентски трг 3/3, Београд.

развоју мреже, опреме, службе, понуде и услуга фиксне и мобилне телефоније (Ђурђић, Смиљанић, 2004).

Схема 1. Правци регионалног развоја општине Сјеница

На почетку XXI века Сјеница је једна од ретких општина кроз коју не пролази железничка пруга, али је и ван важнијих друмских саобраћајница. Она се налази између два значајна железничка правца, Београд–Бар и Београд–Лапово–Краљево–Скопље. У исто време, општину окружују и две важне друмске саобраћајнице које воде од Београда преко Златибора до Црногорског приморја и долином Ибра према Косову и Метохији и Скопљу. Преко општине Сјеница пролази неколико важнијих саобраћајница. Једна из долине Ибра од Рашке преко Новог Пазара и Сјенице води до Пријепоља. Овај правац је веома значајан за Сјеницу јер је повезује са пругом Београд–Бар и Београд–Скопље, али и са две периферне друмске саобраћајнице.

Значајна је и саобраћајница преко Ивањице. У циљу отварања тог простора према осталим деловима земље, неопходно је извршити модернизацију пута према Новој Вароши и асфалтирање остале путне мреже. Од значаја за ову општину јесте и траса новог пута према мору (Павловић, 2004).

Стање саобраћајне мреже на територији општине најбоље илуструју следећи подаци. Овде се налази 328 km путне мреже (локалних и некатегорисаних путева). Само 7 km је под савременим коловозом, што представља 2% од укупне дужине саобраћајне мреже, док је, нпр. на територији општине Пожега (која припадају истом Златиборском округу) 75% локалних и некатегорисаних путева под асфалтом, што значи да је сваки 4. km асфалтиран, док је у општини Сјеница сваки 50. km асфалтиран. Не може се заобићи ни чињеница да је 87 km магистралних путева прекривено макадамом. Поред тога, од 162 km регионалних путева асфалтирано је само 35 km, а од 392 km мреже локалних путева ни један километар није под асфалтом. Тако лоша путна мрежа општине велика је препрека њеном привредном развоју (Павловић, 2004).

Због проблема у развоју, управљање инфраструктурним системима у Сјеници зависи од степена економског развоја, еколошке свести становништва и организације надлежних локалних органа. Важнији секторски приоритети везани су за:

- реконструкцију и модернизацију локалних, регионалних и магистралних путева,
- реконструкцију и модернизацију водовodne и канализационе мреже у Сјеници, санацију дотрајалих и изградњу нових локалних водоводних мрежа у руралном делу општине (урадити приоритете по насељима, посебно у карстном,

безводном терену Гиљеве, где се за водоснабдевање користи кишница због непостојања контактних врела) (Љешевић, Шабић и Ђурђић, 2004.),

- регулацију речног корита Вапе,
- модернизацију нисконапонске мреже у руралном делу, увођење електричне енергије у издвојеним сеоским домаћинствима на Гиљеву у Барама и Скраднику, изградња нове ТС 35/10 kV у општини, повећање пресека извода на надземним водовима и повећање густине ТС 10/0,4 kV и
- изградњу хигијенске депоније за Сјеницу и приградска насеља и санацију постојећих сметлишта уз реке.

Табела 1. Степен развијености путне мреже

територија	категорисани путеви		путеви са савременим коловозом	
	km/km ²	km/1000 ст.	km/km ²	km/1000 ст.
Централна Србија	0,55	5,4	0,32	3,14
Златиборски округ	0,64	11,7	0,30	5,6
Сјеница	0,54	17,1	0,08	2,6

Извор: Општине у Србији. РЗС, Београд.

Други правац развоја везан је за **рационално коришћење природних ресурса**. Најзначајнији природни ресурс општине Сјеница је земљиште, чија структура зависи од природних услова и економских процеса у протеклих неколико деценија. Највећу површину у општини захвата пољопривредно земљиште које се простире на 85654 ha и пружа могућност оптималнијег коришћења који је усклађен са еколошким принципима развоја. У том циљу потребно је:

- одредити потребан простор за развој инфраструктуре дуж развојних осовина и главних излазних правца из општине према окружењу,
- издвојити стамбене и индустријске зоне у општини Сјеница и успоставити хармоничне односе на линији контакта изграђених и природних структура,
- сачувати пољопривредно земљиште, стимулативним и рестриктивним мерама спречити његову конверзију у земљиште друге намене и сузбијати дивљу градњу на земљишту више бонитетне класе (алувијална равна Вапе) и
- повећати економичност и рентабилност у газдовању шумама, стално одржавати и подизати нове шуме и јачати њихове функције (производња дрвета и шумског семена високог квалитета, заштита земљишта од ерозије и слично) (Љешевић, Милановић и Обрадовић, 2004).

Табела 2. Структура државних шума према облику гајења у општини Сјеница

укупно шума и шумских култура		високе природне шуме		изданачке шуме		шикаре и шиљаци		шумске културе	
ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
17.589	100	2.400	13,6	2.820	16	4.360	24,8	8.009	45,6

Извор: Ракоњац и др. (2003): Шумска станишта и културе четинара на Пештерској висоравни, ЛП „Србијашуме”, Институт за шумарство, Београд.

Трећи правац развоја везан је за **заштиту природе и културноисторијског наслеђа**, којим се дефинишу последице људских делатности и активности на природу и културно наслеђе, утврђују принципи и критеријуми заштите. Ова концепција развоја базира се на планској организацији и уређењу простора општине Сјеница у

односу на активности и делатности у њој, чиме се постиже основа за спровођење политике унапређења и заштите. Секторски приоритети су:

- обезбеђивање квалитетне животне средине и мониторинг (чист ваздух, довољне количине квалитетне и хигијенски исправне воде за пиће, очуваност земљишта и биолошке разноврсности, уређеност насеља и слично),
- заштита, обнова и санација стања живог света и очување екосистема,
- активна заштита природе на локалитетима: „Голија” – парк природе*, „Клисура Увца” – специјални резерват природе, „Гутавица” – строги резерват природе, „Паљевине” – строги резерват природе (Љешевић, Милановић и Обрадовић, 2004.) и
- активна заштита културноисторијског наслеђа.

Табела 3. Заштићена природна добра општине Сјеница

назив	врста	површина (ha)	година проглашења
Голија	парк природе	75.183,00	2001.
Клисура Увца	специјални резерват природе	2.742,96	1995.
Гутавица	строги природни резерват	9,45	1965.
Паљевине	строги природни резерват	4,50	1965.

Извор: Општине у Србији. РЗС, Београд.

Четврти правац развоја општине Сјеница везан је за **равномеран просторно-функционални развој руралног и урбаног дела**. На основу досадашњих научних истраживања сматрамо да се равномеран развој општине може постићи интензивним развојем сточарства (овчарство и говедарство), децентрализацијом индустрије и развојем туризма.

Показатељ привредне развијености општине Сјеница је **национални доходак** по делатностима. Удео националног дохотка оствареног у примарном сектору био је већи у односу на Србију од 1980. до 2000. године. Остварени национални доходак у секундарном и терцијарном сектору у посматраном периоду је мањи од републичког просека. Из тих показатеља може се закључити да Сјеница на почетку XXI века још увек припада категорији недовољно развијених општина Србије. Такав статус би тај простор, на основу природних ресурса, и уз структурне измене у производњи, могао да превазиђе.

Табела 4. Национални доходак по делатностима у %

година	Србија			Сјеница		
	примарни	секундарни	терцијарни	примарни	секундарни	терцијарни
1980.	18,0	44,8	37,2	28,8	49,9	21,3
1985.	16,9	48,6	34,5	32,3	45,9	21,7
1990.	16,8	44,6	38,6	29,5	46,7	23,8
1995.	23,9	41,3	34,8	45,3	32,6	22,1
2000.	24,3	38,5	37,2	48,5	30,8	20,7

Извор: Општине у Србији. РЗС, Београд.

Пољопривреда као најперспективнија делатност у општини Сјеница мора се прилагођавати *развојним тенденцијама кроз приватизацију и адекватно коришћење површина намењених тој делатности*. У том циљу потребно је извршити следеће:

* Голија је први резерват биосфере у Србији, који је на UNESCO-вој листи *Man and Biosphere* уписана под називом „Голија-Студеница”, при чему се границе резервата не поклапају са границама Парка природе „Голија”.

- издвојити просторне целине у општини Сјеница на којима постоје повољни природни услови и традиција сточарске производње (Горња, Средња и Доња Пештер),
- активирати сточарске задруге у руралном делу општине, односно у селима у којима је могуће организовати откуп и обезбедити прераду сточарских производа намењених извозу (сјенички сир, качкавал, кајмак, сухомеснати производи и слично),
- развити пројекте производње здраве хране намењене извозу и
- интензивирати развој шумарства, туризма, рекреације и других делатности које су комплементарне са сточарством (у руралном делу општине Сјеница).*

Табела 5. Структура сточног фонда

године	говед	свиње	овце	коњи
1973.	24486	1096	71429	5249
1981.	35624	538	68676	4470
1991.	28547	151	42104	2708
2001.	27462	767	26198	-

Извор: Општине у Србији. РЗС, Београд.

Због удаљености од великих градских центара али и ограничених материјалних средстава индивидуалних пољопривредних произвођача, у Сјеници није дошло до високог нивоа загађења земљишта, воде и ваздуха. Зато тај простор пружа добре услове за производњу здраве хране, посебно на региону Пештера.

Други аспект просторно-функционалног развоја везан је за **децентрализацију индустрије**, чији је циљ смањење прилива радноспособног становништва у Сјеницу и постепено побољшавање услова живота на селу. Развој прехранбене индустрије у руралном делу (изградња већих погона за прераду и паковање семенског кромпира у Горачићима и Дубињу и прераду и паковање меркантилног семена у Штављу, Богачићима, Горњој и Доњој Вапи и Раждагињама) обезбедио би уравнотеженији размештај активног становништва са размештајем производње у непољопривредним делатностима, ефикасније обављање свакодневних активности грађана и смањивање миграција село-град (Павловић, 2004).

Почетком XXI века индустрија у Сјеници је остала недовољно прилагођена захтевима производње, коју одликује увођење технологије која се лако прилагођава тржишним кретањима. Оптерећена је техничко-технолошком застарелошћу, бројем запослених, па је зато потребно извршити њену реорганизацију.

* На основу истраживања на терену може се закључити да је сјеничко овчарство ушло у дубоку кризу. Исељавање младог и радно способног становништва са села условило је да је у њима остала старија популација, тако да је тешко вратити овчарство на претходни ниво јер нема младих који би се њиме бавили. О смањењу броја оваца најбоље указују подаци добијени на основу теренских истраживања спроведених у овчарским селима Сјеничког краја. У селу **Кијевци**, породица Тахира Куртовића имала је некада више од 100 оваца, а данас има 60 оваца, пет крава и пет јуница. Када су домаћинства бројала мање чланова имала су десет крава. Разлог за смањење сточног фонда је то што млади не желе да се баве сточарством и како мештани кажу: „хоће да буду господа без факултета”. Млади су одлазили, а старији и средовечни су остајали јер нису имали перспективу на другом месту. Најбољи пример интензивног исељавања младог и радно способног становништва је **Црвско** у коме постојећа основна школа нема ни једног ђака. Мештани указују на проблем немогућности продаје својих производа јер се једини приход може остварити од сточарства, али купаца нема. Село **Долићи** некада је било познато по узгоју оваца и производњи овчијег сира. Све до 1986. године свака кућа у селу имала је 50-200 оваца, а село 12.000-13.000 оваца. У 2003. години село има само око 1.500 оваца. Разлози драстичног смањења јесу немогућност продаје овчарских производа и исељавање становништва.

Проблем оживљавања великих индустријских комплекса („Напредак”, „Весна”, „Рашка” – Холдинг компанија А.Д. и друге) односи се на проналажење инвеститора да под одређеним условима уђу у партнерство и омогуће њихову ревитализацију. Квалитативно нови економски и еколошки услови почетком XXI века, намећу нови правац развоја индустрије у општини Сјеница, која треба да буде заснована на:

- променама у коришћењу природних ресурса локалне средине,
- власничком, гранском, техничко-технолошком и просторном реструктурирању тзв. „великих” предузећа,
- развоју малих и средњих предузећа и у руралном, али и у урбаном делу, са структуром која омогућава ефикасну и брзу адаптацију својих функција,
- повезивању техничко-технолошких дисциплина и примена нових технологија у привреди,
- примени информационих технологија и софтвера у организацији и управљању производњом,
- високом степену диверзификације производње и
- поштовању еколошких критеријума у планирању развоја (Павловић, 2004).

Туризам у Сјеници зависи од природних и антропогенних потенцијала, али и од локалних органа, власничке трансформације, стандарда становништва, туристичког менаџмента и других услова. Нови концепт организације туризма заснован је на принципима тржишне економије, поштовању закона и већој улози локалне самоуправе у његовој афирмацији. Да би туризам искористио развојну шансу у овој општини потребно је:

- објединити и осмислити садржаје туристичке понуде,
- повећати атрактивност туристичких садржаја уз путеве,
- обезбедити маркетинг са информационим пунктом на регионалним путевима,
- обезбедити квалитетнији смештај гостију у хотелу „Борићи” у Сјеници,
- укључити села која су спремна да учествују у туристичкој понуди и
- основати локалну туристичку агенцију која би конципирала и реализовала пројекат чији би задатак била промоција туристичких вредности општине Сјеница.

Реализација наведених активности, поштовање основних праваца равномерног функционалног развоја урбаног и руралног дела општине Сјеница зависи од локалних органа и грађана. У том циљу потребно је извршити следеће активности:

- дефинисати улогу локалног нивоа управљања, обезбедити његово повезивање и координацију са вишим нивоима (насеље-општина-округ-Република),
- успоставити већу сарадњу локалних служби у оквиру система планирања, извођења радова и одржавања,
- обезбедити квалитетнији развој саобраћајних и комуникационих система и управљања, првенствено, енергетском и комуналном инфраструктуром, али и комуналним сервисима,
- прецизирати обавезе комуналних сервиса усмерених ка уређењу земљишта и остваривању сталних веза са становништвом,
- израда и имплементација урбанистичког плана општине Сјеница, регулационих планова за сва насеља у општини и посебних планова за привредне објекте ван градског грађевинског земљишта у долини Вапе и
- увести менаџмент у културолошком, економском и еколошком сектору развоја.

Формирање **географске информационе базе података** је погодност, која може да нађе примену у дефинисању праваца регионалног развоја општине Сјеница. ГИС

пружа могућност оптималног уређења географског простора Сјеничког краја, поређењем великог броја параметара, тестирањем планских метода и изналажењем оптималних решења уз минималне губитке. Проналажењем докумената помоћу ГИС-а унапређује се информациона функција планирања развоја општине Сјеница и проширује сазнање. Примена ГИС-а у решавању развојних проблема општине Сјеница може се показати као подршка у:

- успостављању веза између информационе базе података и сагледавања односа и веза између географских објеката, појава и процеса,
- анализи геопросторне структуре, функционисања и организације географског простора,
- утврђивању географских промена у општини Сјеница и њиховом ажурирању,
- симулацији различитих услова географских промена, доводећи истовремено у однос различите варијанте интервенција и
- примени метода моделовања у појединим фазама планирања локалног и регионалног развоја, еколошког вредновања и начина коришћења простора у руралном и урбаном делу.

Информациона основа развоја општине захтева коришћење различитих извора података (теренска истраживања, литература, пописи становништва, извештаји и слично) и њихову обраду сложеним аналитичким поступцима, што значи да се подаци морају међусобно довести у везу у оквиру јединственог информационог система (Љешевић, Милановић и Обрадовић, 2004). Комбиновањем информационих и комуникационих технологија ствара се могућност за укључивање већег броја истраживача који прикупљају податке о општини Сјеница, али и корисника података у дигиталној форми. Последица тога биће кумулативно увећавање базе података о општини, тако да ће решавање проблема затворених база података бити помак компјутерских технологија које прате просторна истраживања.

Употребом информационих технологија, локални органи власти у општини Сјеница могу одговорити растућим потребама становништва, првенствено вишим квалитетом услуга. Успостављање мониторинга, базираног на информационом технологијама, допринеће заштити природне средине и непокретних културних добара, ефикасном функционисању комуналне мреже и рационалнијем коришћењу природних ресурса.

Закључак

Наведени правци регионалног развоја општине Сјеница могу обезбедити већи степен функционалне интегрисаности географског простора и то дефинисањем приоритетних активности и решавањем актуелних проблема развоја, који би били прихваћени од стране локалних органа кроз израду акционих планова. Реализација предлога регионалног развоја општине Сјеница јесте дугорочан процес и не може се спровести једнократним појединачним активностима, већ је потребно да се кроз сарадњу локалних органа и друштвене заједнице препознају приоритетни проблеми развоја и етапно решавају.

Резултати вишегодишњег научног истраживања у оквиру научног пројекта „Антропогеографска проучавања у регији Рашка” изложени у раду под насловом „Правци регионалног развоја општине Сјеница” могу допринети да се у општини Сјеница реше нагомилани социоекономски и демографски проблеми. Проблеми се могу решити/ублажити већим активирањем природних ресурса, преструктурирањем привреде, реализовањем инвестиционих програма и слично. Географска проучавања потврдила су економску перспективност агроиндустрије, сточарства и туризма у општини. У даљим истраживањима потребно је утврдити да ли поменуте делатности

могу бити фактор ревитализације руралног дела и квалитетније функционалне организације општине. Географски простор општине Сјеница и даље остаје актуелан проблем јер комплексне физичкогеографске и социоекономске промене намећу потребу даљих истраживања у циљу обезбеђивања просперитетног развоја. Резултати наших истраживања који су објављени у научној монографији под насловом: „Антропогеографска проучавања Сјеничког краја” (2004) могу послужити као основа за мултидисциплинарна истраживања везана за активније коришћење простора, планирање локалног развоја, политике инвестиција и демографска истраживања јер су у монографији извршене анализе и идентификовани потенцијали демографског развоја и указано на диференцираност економског развоја урбаног и руралног дела.

ЛИТЕРАТУРА

- Љешевић М., Шабић Д., Ђурђић С. (2004): **Географски положај и физичкогеографска обележја**. Научна монографија: *Сјенички крај – антропогеографска проучавања*. Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Љешевић М., Обрадовић Д., Милановић М. (2004): **Заштићена природна добра као фактор развоја**. Научна монографија: *Сјенички крај – антропогеографска проучавања*. Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Општине у Србији**. РЗС, Београд.
- Павловић М., Живковић Д. (1997): **Економска структура становништва Старе Рашке**. Поглавље у научној монографији: *Перспективе и проблеми привредног развоја Старе Рашке*, Друштво Стара Рашка, Београд.
- Павловић М., Живковић, Д. (2001): **Географски аспекти привредног развоја у Новој Вароши**, Нововарошки крај – антропогеографска проучавања, Нова Варош.
- Павловић М. (2004): **Привреда**. Научна монографија: *Сјенички крај – антропогеографска проучавања*. Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Ракоњац М. и др. (2003): **Шумска станишта и културе четинара на Пештерској висоравни**, ЈП „Србијашуме”, Институт за шумарство, Београд.
- Ђурђић С. Смилјанић С. (2004): **Инфраструктурни системи – природна обележја**. Научна монографија: *Сјенички крај – антропогеографска проучавања*. Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Шабић Д., Павловић, М. (2004): **Климатска обележја Сјеничког краја**. Гласник Српског географског друштва, Свеска LXXXIV, Број 2, Београд.

MILA PAVLOVIĆ
DEJAN ŠABIĆ

S u m m a r y

STRATEGY OF REGIONAL DEVELOPMENT OF THE SJENICA'S COMMUNITY

The natural and anthropogenic potentials (conditions and resources) are represented development basis of each community as well as Sjenica. The influence of nature is particularly exposed here, because that is a specific landscape also known as a Serbia roof. Climate, high altitudes, specific old fashionable agriculture, richness in hydro potential and etc., have very unique part in development plans, spatial planning and planning of some infrastructure corridors on the Serbia and Montenegro territory. Sjenica has very well preserve natural conditions, although it is not followed with abdlicative conservations measurements and planning documents.